

NOTLAR

[¹] Arsiulusal mukayeseli mahallî malî istatistik problemlerine girişmek burada imkân-sızdır. Mahallî idarelerdeki şartların mukayeselerinde mevcut güçlükler, alelâde mukayeselerdekinden çok daha büyüktür. Bu gibi mukayeselerden elde edilen rakamlardan istifade etmenin ilk şartı daima mukayese edilecek memleketlerdeki şartların hakiki ve derin bir şekilde bilinmesidir. Burada yalnız başka bir yerde neşredilmiş olan üç memlekete ait üç rakam gurupunu bahis mevzuu etmekle iktifa edelim: Büyük Britanya'nın *İngiltere ve Wales* kısımlarındaki mahallî idarelerin masrafları 1913—14 ten 1924—25 e kadar %151 nispetinde artmıştır (Bak. «Kömün Bilgisi» sayfa 111). *Amerikada* mahallî idarelerin masrafları 1912 den 1932 ye kadar 1.469 milyon dolardan 6.644 milyon dolara artmıştır: bu miktarın tekmil âmme masraflarında hissesi ise %53 ten %58 e yükselmiştir. Mahallî idarelerini en ziyade ihmal etmiş olduğu bilinen *Fransa'ya* gelince teknil âmme masraflarının hissesi 1880 den 1932 ye kadar %19 dan %32 ye çıkmıştır.

[²] Bu kanunu izah etmek için, muhtelif şartlar arz eden iki memlekete ait birkaç adet vermekle iktifa ediyoruz; bu memleketler *Şimalî Amerika* ile *Almanya* olup her ikisi de vazih surette aynı temayülü göstermektedir. Almanya'da 1937 malî yılında hesaplara göre muhtelif büyüklükteki belediyeler şu neticeyi vermektedirler (Bak. Statistisches Jahrbuch Deutscher Gemeinden 1939 - Band 34):

Belediye	Nüfus	Masraflar (milyon RM olarak)	Nüfus başına RM
Magdeburg	307 000	53,7	175
Mannheim	275 000	49,7	181
Stettin	271 000	43,7	161
Augsburg	177 000	27,2	154
Wiesbaden	160 000	25,3	159
Osnabrück	94 000	13,6	144
Görlitz	94 000	14,4	153
Stolp	45 000	4,7	104
Eisenach	45 000	5,8	130
Grünberg	25 000	2,6	104
Passau	25 000	3,0	119
Höcherberg	13 000	0,8	59
Brackwede	13 000	0,8	65

Vasati olarak Almanyada halkın kendi komünlerinin idaresi için nüfus başına masrafları muhtelif senelerde aşağıdaki gibi idi:

1931	110	RM	55	TL
1932	99	RM	50	TL
1933	107	RM	54	TL
1934	102	RM	51	TL
1935	100	RM	50	TL

demek oluyorki en büyük malî ve iktisadi buhtan senesi olan tek bir senede nüfus başına düşen masraf 50 T. liradan biraz aşağıya düşmüştür. Ondan evvelki iktisadi bakımdan daha müsait senelerde bu masraf 120 ile 125 RM=60 ile 63 TL. na çıkmıştır.

Amerikan belediyeleri için Amerika hükümetinin istatistik yıllığında (Statistical Abstract of the United States) her seneye ait olmak üzere 100 000 den fazla nüfuslu 94 belediyenin maliyesi hakkında malûmat verilmektedir. Orada belediyelerin nüfus başına gelirleri dolar olarak (eski rayiç üzerinden) şu miktarda idi:

Varidat nüfus başına dolar

B E L E D İ Y E L E R	1924	1934
Newyok	73,66	112,24
Chicago	59,74	62,94
Detroit	84,81	68,39
Cleveland	68,80	69,46
San Francisco	70,49	55,53
New Orleans	70,49	55,53
Oakland	46,96	58,34
Oklahoma	44,82	38,02
Kansas City	55,00	55,37
Sonnerville	39,77	51,51

Bu rakamlar da açık olarak (tabii ehemmiyetsiz bazı istisnalarla) belediyelerin küçülmesiyle nüfus başına masrafların azaldığı kanununu göstermektedir. Aynı zamanda bu rakamlar, Amerika'lıların kendi belediye idareleri için ne kadar fazla masraf yaptıklarını da izah etmektedir. Tabii bu mukayesede şu cihet göz önünde tutulmalıdır ki Amerikada belediyelerin masraf muhitleri bizdekilerden daha başka ve daha büyüktür. Fakat şu hakikat sabit kalmaktadır ki bütün bu mukayeseyi ihlâl eden hata kaynakları bertaraf edilse dahi yukardaki Amerikan ve Alman adedleri, bize istikbalde modern bir iktisadi gelişmede belediyelerimizin idareleri için ne kadar çok masraflara katlanmamız lâzım geldiği hakkında açık bir fikir vermektedir.

[³] Yukardaki şartlar hakkında bir fikir vermek için 1936 senesi belediyeler istatistiğine göre 62 vilâyet merkezini gözden geçirmek kâfi gelecektir. 1940 senesinin nüfus istatistiği bütün referruatiyle henüz elimizde mevcut değildir; bundan dolayı daha evvelki bir seneye ait istatistikten faydalanmak zorundayız. Burada bu bahis mevzuu olan şey rakamların birbirleriyle olan münasebetleri olup mutlak rakamlar olduğundan daha evvelki bir seneye ait rakamlara müracaata bir mahzur yoktur. Varidattan kastedilen şey âdi varidattır (yani istikraz varidatı ve kasa mevcudu çıkarıldıktan sonra kalan varidat)

B E L E D İ Y E	Nüfus (1935)	Varidat (1936)	Kuruş Nüfus başına
1. İstanbul	741.148	7.382.154	995
2. İzmir	170.959	1.117.878	654
3. Ankara	122.720	1.965.686	1602
4. Adana	76.473	521.723	682
5. Bursa	72.187	381.749	529
6. Konya	52.093	248.408	480
7. Gaziantep	50.963	181.214	355
8. Eskişehir	47.043	222.977	474
9. Kayseri	46.181	128.837	280
10. Diyarbakır	34.642	173.740	502
11. Sivas	33.890	104.916	310
12. Erzurum	33.104	117.331	353
13. Edirne	36.121	127.961	360
14. Urfa	31.711	117.629	370
15. Samsun	32.482	318.064	978
16. Manisa	30.877	132.847	433
17. Trabzon	29.682	139.907	472
18. Mersin	27.620	276.580	1001
19. Malatya	27,296	93.667	343
20. Maraş	29.402	69.497	236
21. Balıkesir	26.699	117.662	439
22. Elazığ	23.178	80.931	350
23. Antalya	22.993	77.908	359
24. Mardin	22.517	54.451	242
25. Afyon	24.159	125.788	521
26. Tokat	21.261	74.399	350
27. Tekirdağ	20.354	91.143	448
28. Zonguldak	20.603	156.618	760
29. Çorum	20,151	71.790	356
30. Kırklareli	20.891	87.511	419
31. İzmit	18.697	124.798	678
32. Kars	18.059	69.065	783
33. Kütahya	17.785	69.175	383
34. Erzincan	16.144	41.027	254
35. Siirt	16.036	59.566	247
36. Isparta	18.433	32.025	282

B E L E D İ Y E	Nüfus (1935)	Varidat (1936)	Kuruş Nüfus başına
37. Aydın	15.086	86.570	574
38. Rize	14.717	32.038	211
39. Giresun	13.967	144.676	1030
40. Kastamonu	13.791	103.480	753
41. Yozgat	13.661	28.636	209
42. Niğde	12.394	57.388	463
43. Denizli	17.345	53.521	309
44. Burdur	13.597	34.626	255
45. Amasya	11.981	33.609	281
46. Kırşehir	14.052	33.445	238
47. Çanakkale	11.495	81.771	711
48. Muğla	10.983	80.277	739
49. Çankırı	9.774	53.654	549
50. Ordu	10.115	88.793	878
51. Bitlis	9.994	25.609	256
52. Van	9.362	38.754	414
53. Bolu	7.835	42.740	545
54. Ağrı	6.271	24.591	392
55. Muş	5.158	9.834	190
56. Sinop	4.872	26.547	545
57. Bilecik	4.102	19.418	473
58. Gümüşhane	3.161	8.846	267
59. Hakkâri	1.562	2.043	138
60. Tunceli	1.004	1.731	172
61. Bingöl	961	3.937	409
62. Çoruh	—	13.061	—
62 vilâyet merkezi	2.291.804	16.275.127	710
467 başka belediye	1.906.760	5.813.141	305
529 belediyenin yekûnu	4.198.564	22.088.268	526

Altıları çizilmiş olan sahil belediyeleri yukarda gösterilen sebeplerden dolayı umumi çerçevenin dışında kalmaktadırlar. Fakat diğer hususlarda bu cetvel Türkiye'de de belediyenin büyüklüğünün nüfus başına masrafı esas teşkil ettiği kaidesini teyid etmektedir. Teferruatta iktisadi sebepler yüzünden bazı aykırılıklar mümkün olabileceği de gayet tabiidir.

[*] Burada verilen ve sonra da verilecek rakamlar, İstatistik Umum Müdürlüğünün bilhassa «Belediyeler İstatistiği» ne ve «Hususi İdareler İstatistiği» ne dayanmaktadır. Netice rakamlarının tashih edilmeden alınması çok kere yanlış neticelere varmaya yol açtığından bu rakamlarda

bazı guruplamalar yapılmıştır. Bu inhirafklar birçok neşriyatla inceden inceye terkik edilmiş ve mucip sebepleri bulunmuştur.

[^o] Türkiye, Almanya Fransa ve İngiltere deki muhtelif idare sistemi arasında mukayese-
li cetvellere müracaat: «Komün Bilgisi» sayfa 91 ve müteakip.

[^o] Bak: *E. Reuter*: Bledî Vakıflar, İstanbul İktisat Mecmuası 1942 senesi sayı 3—4.

[¹] Muhtelif vilâyetlerimizde bina ve arazi vergilerinin ne kadar muhtelif miktarda tahsil edildiği hakkında bak: *Reuter* «Mahallî idarelerin malî kaynakları...» Burada izah edildiği gibi Ankara, İstanbul ve İzmir vilâyetlerinin bina vergisinin tahsilâtı bütün yekûnunun %60ını, fakat arazi vergisi tahsilâtı yekûnunun yalnız %10 ununu teşkil etmektedir.

* * *

BİBLİYOGRAFYA:

Belediye idaresinin bütün meseleleri için olduğu gibi belediye maliyesi için de Türkçe literatür hemen hemen yok gibidir.

Aşağıdakiler mütalâaya değer olanlarıdır.

- * Cezmi Emiroğlu (Erçin): Türkiyede vergi sistemi, dördüncü kitap (Mahallî idareler) Ankara 1934 eskimiştir.
- * Cezmi Erçin Bütçe - Nazariyat ve Tatbikatı: Siyasal Bilgiler Okulu yayınlarından No. 2 İstanbul Devlet Basımevi 1938 altıncı kısım - mahallî idareler bütçesi Sayfa 248—276)
- * Ernst Reuter Komün Bilgisi: Siyasal Bilgiler Okulu yayınlarından No. 12 Ankara 1940 (IV - Komünlerin malî meseleleri - s. 95—135)
- * Ernst Reuter Mahallî idarelerin malî kaynakları ve devletle malî münasebetleri; Konjonktür 1941, sayı 4—6
- * Ernst Reuter Mahallî idarelerin istatistiklerinin ehemmiyeti ve bunların tanziminde gözetilen esaslar. Konjonktür 1941, sayı 9—12
- * İstanbul Üniversitesi İktisat Enstitüsü Komün bilgisinin esas meseleleri İstanbul 1936

- * **Belediyeler Dergisi** Halen kapatılmış olan bu mecmua Türk belediyeleri ve bunların maliyesi hakkında hâdiselere dayanan materyali havi biricik membadır. Mecmuanın son 79/81 sayılarında müellif (Ernst Reuter) tarafından bütün numaralar için hazırlanan, mahalle, makale sahibine, mevzulara göre bir fihrist vardır. Mecmuanın 72 nci sayısında belediye meseleleriyle ilgili olan bütün Türkçe kitaplar, etütler, makaleler, Devlet Şûrası kararlarının bir fihristi vardır.
- * **İstatistikler** 1938 senesine kadar (bu sene de dâhil olmak üzere) İstatistik Umum Müdürlüğü tarafından neşredilen Belediyeler İstatistiği Vilâyet Hususi İdareler İstatistiği. Bu mahallî istatistiklerin metodu ve eksikleri hakkında, müellifin Belediyeler Mecmuasının 68, 69, 70 numaralarındaki yazısına bak. Oradaki mütalâaları nazar ve itibara almaksızın bu istatistiklerden istifade edilemez.
- * **Handwörterbuch für Komunalwissenschaften** Dört cilt Jena 1926 iki ilâve cilt, Jena 1928. Her ciltte malî meselelerle ilgili makaleler ve makalelerin sonunda geniş bibliyografya vardır.
- * **Handwörterbuch der Staatswissenschaften** IV. bası 1926, cilt IV sayfa 738 Eheberg - Gemeindefinanzen beynelmilel mukayese - geniş bibliyografya.
- * **Encyclopaedia Britannica:** Cilt XIV sayfa 261 «Local Government»
- * **Encyclopédie Francaise:** Cilt X 1046 Les Libertés Locales ve 1056 Les Finances Locales

* İşaretli kitaplar Siyasal Bilgiler Okulu Kütüphanesinde mevcuttur.